

2015. januári mérnök évfordulók, emléknapok

1. – 130 éve született Fábíán Gáspár mérnök

Székesfehérváron született Fábíán Gáspár (1885-1953) építészmérnök, aki több iskolát, templomot és korházat épített Székesfehérváron, Szekszárdon, Jászapátiban, a fővárosban. Balatonfüreden a neoromán stílusú katolikus templomot, a mellette levő iskolaépületet és a plébánia házat is ő tervezte.

1. – 80 éve született Fodor Ilona fizikus

Budapesten született Fodor Ilona (1935-1989) fizikus, fizikai tudományok kandidátusa, aki magfizikával, magszerkezet-kutatással foglalkozott. Magyarországon ő vizsgálta először a speciális, izobár analóg állapotokat, kidolgozta a *differenciális gerjesztési függvény* módszerét, ezen speciális állapotok vizsgálatára. Nemzetközileg is jelentős eredményeket ért el az izobár analóg állapotok felhasadásának kísérleti és elméleti tanulmányozása terén. Lovas Miklósné írásai *L. Fodor Ilona* néven is megjelentek.

1. – 130 éve született Ortvay Rudolf fizikus

Miskolcon született Ortvay Rudolf (1885-1945) fizikus, egyetemi tanár, akadémikus, tudományos szervező. Elsősorban neki köszönhető a modern fizika tanításának bevezetése a budapesti tudományegyetemen. A relativitás- és kvantumelmélet az ő kezdeményezésére lett a tananyag része. Előadásai kiterjedtek az elméleti fizika valamennyi területére. Intézetét minden érdeklődő számára megnyitotta: kollokviumaira meghívta az iparban dolgozó fizikusokat, a társtudományok művelőit és a középiskolai tanárokat is. Szoros kapcsolatot tartott fenn a külföldi egyetemeken dolgozó magyar fizikusokkal.

3. - 110 éve született Korompay György építész

Budapesten született Krompecher, 1941-től Korompay György (1905-1991) építészmérnök, városépítész, elméleti kutató és jelentős szakíró. A BME-en Warga László által alapított városépítési tanszék második vezetője. 1944-ben a front érkezése idején ő vállalta az építészeti hallgatók dániai „mentőakciójának” vezetését, ahol tanártársaival az oktatást is megszervezte. A háború után a Városépítési Tanszék vezetője maradt, egészen 1951-ig, az egyetemről történt eltávolításáig. 1952-ben áthelyezték az akkor megalapított Városépítési Tervező Vállalathoz (VÁTI), ahol településtervezési munkái mellett kiemelkedő jelentőségű urbanisztikai kutató- és szakirodalmi tevékenységet folytatott. Fontos szerepet töltött be a magyarországi városépítési gyakorlatot megalapozó tervezési módszertanok, irányelvek és normatívák kidolgozásával.

4. – 120 éve született Istvánffy Edvin mérnök

Párkányban született Istvánffy Edvin (1895-1967) gépészmérnök, egyetemi oktató, az Egyesült Izzó, a Standard Villamossági Gyár, a Beloianisz Híradástechnikai Gyár mérnöke, kutatólaboratóriumának vezetője. A hazai mérnökképzésben 1949 óta vett részt, 1958-tól a BME mikrohullámú híradástechnikai tanszék tanára volt.

6. – 110 éve született Gaál Antal mérnök

Mohácson született Gaál Antal (1905-1975) bányamérnök. 1938-ban a dunántúli kőolajbányászat, a Magyar-Amerikai Olajipari Rt. szolgálatába lépett. Tervei szerint épült többek közt az újudvari olajtöltő

állomás, a budapesti olajtávvezeték bázakerettyei szivattyúállomása, a lovászi cseppfolyógáz-leválasztó telep s a vele kapcsolatos gázvisszasajtoló kompresszortelep. A háború után erőfeszítéseket tett az olajbányászati üzemek helyreállításáért. Már 1945 márc.-ában a kerettye-bp.-i olajtávvezeték egyik elszakadt dunai (csepeli) ágának pótlását tervezte és beruházását irányította. 1948-ban egyik svájci útjáról nem tért haza, egy nagy perui olajtársasághoz Talarába szerződött. Kezdetben konstruktóri beosztásban dolgozott, majd nyugdíjazásáig (1960) a tervezési osztályt vezette. Nyugdíjas éveit Limában töltötte.

7. – 220 éve született Udvardy Cherna János mérnök

Zámolyban született Udvardy Cherna János (1795-1890) mezőgazdasági mérnök, az MTA levelező tagja. 1821-től, mint uradalmi mérnök tevékenykedett, később Fejér-, majd Heves vármegye mérnöke volt. Magyar nyelvű műszaki irodalmi munkássága, különösen a reformkor szellemében írt mezőgazdasági-, műszaki kézikönyvei úttörő jelentőségűek.

8. – 170 éve született P. Fényi Gyula fizikus

Sopronban született P. Fényi Gyula (1845-1927) asztrofizikus, jezsuita csillagász, akadémikus. 1880-ban kinevezték a Haynald csillagvizsgáló asszisztensévé. 1882-től 85-ig Pozsonyban tanított a főiskolán, majd átvette a kalocsai obszervatórium vezetését, melyet 1913-ig igazgatott. Csillagászati munkássága elsősorban a napfizika területére esik. Harmincegy éven át azonos körülmények között, megszakítás nélkül folytatott észlelési sorozata nagyon fontos adattárként szolgált még külföldi tudósok számára is. Hosszú ideig foglalkozott a napfoltok és a protuberanciák közötti összefüggéssel. Meteorológiai munkássága is jelentős; például a viharjelzők fejlesztésére vonatkozó elgondolásai, a széljárások leírása, a légnyomás változások hatásának elemzése. Értékes munkát végzett az Alföld éghajlatának vizsgálatára vonatkozóan is. A zivatar-elektromosság keltette rádióhullámok regisztrálásával is foglalkozott; ennek alapján a korai rádiótervezés egyik előfutárának tekinthető.

11. – 130 éve született Székely Mihály mérnök

Szarvason született Székely (született: Sz r n k a) Mihály (1885-1959) aviatikus, gépészmérnök, pilóta, repülőgép-tervező. Első biplánját – kétfedelű repülőgépét – 1910-ben konstruálta Rákosmezőn. Székely nemcsak konstruktőr volt, hanem szerelő és pilóta is. Ennek előnye abban állt, hogy próbarepülései során jobban megismerhette a repülés elméleti és gyakorlati összefüggéseit, és a gépen előforduló hiányosságok kiigazításának útjait, módjait. Az általa tervezett repülőgépek: Canard, Újság, Parasol, Bübü. Az I. világháborúban az aradi repülőgépgyárban volt tervező mérnök, majd Asperben pilóta kiképzést vezető. 1918-tól a *Magyar Repülőgépgyár Rt.* mérnöke. A későbbi években gépjármű szerkesztéssel foglalkozott.

13. – 150 éve született Tolnay Kornél mérnök

Gödöllőn született Tolnay Kornél (1865-1936) mérnök. 1894-ben a Vasúti és Hajózási Főfelügyelőséghez került. 1898-ban MÁV-főfelügyelő, 1902-ben debreceni, 1906-ban Budapesti MÁV-üzletvezető, 1908-tól mint részvénytársasági igazgatója a konstantinápolyi erőmű építkezéseit vezette. 1914-től 1918-ig a MÁV elnök igazgatója. A Gyáriparosok és Gyárigazgatók Körének, valamint az Országos Iparegyesületnek 1926-tól elnöke volt.

15. – 150 éves a pesti Vigadó

Feszl Frigyes (1821-1884) építész, a magyar romantikus építészet egyik legjelesebb mestere 1858-ban kezdett foglalkozni az új budapesti Vigadó tervezésével. A keleti elemekkel vegyített romantikus épület nagy feltűnést keltett, s egyhamar az akkori főváros egyik legfontosabb kulturális, művelődési intézményévé vált. Az elkészült épületet 1865. január 15-én egy ünnepi bál keretében avatták fel.

17. – 190 éve született Boros Frigyes mérnök

Aradon született Boros Frigyes (1825-1892) mérnök. Az 1863. évi súlyos aszály után tervet készített az Alföld öntözésére. Nevéhez fűződik a kiegyezés után megvalósítani szándékozott Duna-Tisza-csatorna terve is. 1874-től országos középítészeti felügyelőként nagy szerepe volt a tiszai árvédekezésekben. A szegedi árvízkatasztrófa után nevezték ki a Tisza-szabályozás élére.

17. - 160 éve született Alpár Ignác építész

Pesten született Alpár Ignác (1855-1928) számos historizáló középületünk tervezője, kora talán legtöbbet foglalkoztatott, s ezért meghatározó jelentőségű építésze. Legismertebb alkotása a millenniumi kiállítás történelmi épületcsoportjának terve. Gazdag életművének legjellemzőbb részét a nagy középületek teszik ki. Ilyenek a nagy budapesti banképületek, például a Szabadság téren vagy a József nádor téren, az Eötvös Kollégium a Ménesi úton, a fürdőépületek, például Herkulesfürdön, a laktanyák Győrben és Pozsonyban, a tekintélyes megyeházák Segesváron, Déván, Nyíregyházán, Kolozsváron és Nagyenyeden, valamint a templomok Segesváron és Brassóban. Számos postát, szállodát és iskolát is tervezett. 1928-ban az emlékbizottság tagjaként utazott New-York-ba a Kossuth szobor leleplezésére. Hazafelé jövet Svájcban időzött, amikor váratlanul meghalt. Telcs Ede szobrán a Vajdahunyad vára mellett, a Városligetben középkori céhmesteri öltözetben látható.

20. – 125 éve ismert az Eötvös-mérés

1890-ben e napon Eötvös Loránd (1848-1919) a Magyar Tudományos Akadémia épületében ismertette a súlyos és tehetetlen tömeg arányosságának vizsgálata terén elért első eredményeit. A tudományos eredmények sorában ritkaság, ha egy mérés, tehát nem elmélet vagy egy probléma megoldása még több mint egy évszázad távlatából nézve is jelentős eseménynek bizonyul. A szóban forgó mérés erre példa. Eötvös nevezetes találmányával, a torziós ingával megmérhetők a nehézségi erő változásai. Vizsgálatai során bebizonyította, hogy a gravitációs vonzóerő csak a testek tömegétől függ, anyaguktól nem, azaz a gravitáló és tehetetlen tömeg egymással egyenlő illetőleg arányos. Ez a newtoni mechanika egyik alaptétele volt és igaz, hogy Newton és Bessel is igazolták már kísérleteikkel, de a tudomány fejlődése során célszerű az általánosan elfogadott tételeket is ellenőrizni új technika segítségével, pontosabb eszközökkel. Eötvös méréseinek jelentősége éppen addig elérhetetlennek vélt pontosságában volt. Ezt a pontosságot később még fokozni is tudta két tanítványa – Pekár Dezső és Fekete Jenő – segítségével, és így egy göttingeni pályázat nyertesei lettek – 1/200 000 000-os mérési pontosságot produkálva! Néhány év múlva kiderült, hogy a mérés nemcsak a klasszikus fizikában fontos, hanem a modern fizika egyik sarkalatos elmélete, az általános relativitáselmélet szempontjából is. A tudománytörténetben ellentmondásos adatok találhatók arra nézve, vajon Einstein ismerte-e a mérést híres elmélete

megalkotása előtt. A kérdés máig is eldöntetlen. Bizonyos viszont, hogy az Eötvös-Pekár-Fekete-féle mérési módszert a nyolcvanas években magfizikai kutatások során amerikai tudósok is alkalmazták.

20. – 120 éve született Szegő Gábor matematikus

Kunhegyesen született Szegő Gábor (1895–1985) a berlini, majd 1938-tól a Stanford Egyetem magyar származású matematika professzora. Magyarországon Fejér Lipót, Eötvös Loránd és Kürschak József tanítványa, a fiatal Neumann János magántanára volt. Az I. világháborús szolgálata alatt megismerkedett Kármán Tóddal; a köztük kialakuló barátság is közrejátszott abban, hogy érdeklődése az aerodinamika és az elméleti fizika felé is kiterjedt. 1921-ben Berlinbe költözött, majd származása miatt el kellett menekülnie Európából. 1938-ban Stanfordba hívták meg tanszékvezető professzornak; itt azután ő hozta létre a világ talán legtekintélyesebb matematikai központját. 1960-tól kezdve rendszeresen hazlátogatott, élénk szakmai kapcsolatot ápolt a magyar matematikusokkal. Leghíresebb műve a Pólya Györggyel együtt írt *Aufgaben und Lehrsätze aus der Analysis*, amely az analitika számos területét dolgozza fel, sőt a fizika is helyet kap benne, ezen kívül ezen a területen a legkiválóbbnak tartott feladatgyűjtemény. Híres és jelentős az ortogonális polinomokról írt műve. Sok szállal kötődött az elméleti fizikához is.

20. – 180 éve született Ambrozovics Béla mérnök

Zomboron született Ambrozovics Béla (1835-1905) mérnök, ügyszakember, Zombor város tanácsosa. A strasburgi–kieli vasúti híd tervezésének egyik munkatársa (1857), a Ferenc József Keleti Vaspályatársaság, ill. a Déli Vaspályatársaság mérnöke (1857-1864), a Déli Vaspályatársaság ún. osztálymérnöke (1864-1867). A Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztérium vasúti felügyelője (1867-1871), osztálytanácsosa (1871-1882), miniszteri tanácsosa és a Vasúti Főfelügyelőség vezetője (1882-1890). A vasúti díjszabással, vasúti közlekedéssel is foglalkozott. Sokat tett „az amerikai kényelmű vasutak” hazai bevezetése érdekében, kedvezményes vasúti jegyeket honosított meg (pl. idényjegy, fürdőjegy, bérletjegy). Kezdeményezte a vonatszakaszok bevezetését is, így a kisebb távolságokra olcsóbban lehetett utazni. Az első brüsszeli nemzetközi vasúti kongresszuson (1885.) a magyar küldöttség tagja, a kongresszus szakosztályelnöke volt. A Magyar Mérnök- és Építész Egylet alapító tagja (1866.) választmányi tagja (1867-1872), titkára (1872-1878), alelnöke (1885-1888), tb. tagja (1904-től). 1869-1878. között a Magyar Mérnök- és Építész Egylet Közlönyének szerkesztője is volt.

22. – Magyar kultúra napja, a Himnuszunk születésnapja

1823-ban e napon készült Kölesey Ferenc költő alkotása a “Hymnus, a Magyar nép zivataros századaiból”, amely a nemzet Himnusza lett. E vers születésnapja lett a magyar kultúra napja. A kultúra három alappillére: a tudomány, az etika és a művészet.

21. – 130 éve született Enyedi Béla mérnök

Budapesten született Enyedi Béla (1885-1945) építőmérnök, kiváló statikus, a hazai vasbetonépítés egyik úttörője. 1906-ban a MÁV szolgálatába lépett. 1913–14-ben szerkesztette a *Betonszemle* c. folyóiratot. 1918-ban önálló tervezőirodát nyitott. Elméleti és gyakorlati munkásságát egyaránt újszerű elgondolások és megoldások jellemezték. A statikailag többszörösen határozatlan szerkezetek erőjátékának meghatározására grafikus módszert dolgozott ki, melyet a számítási eljárásokkal együtt alkalmazott.

Úttörő munkát végzett a tartórács-elmélet kialakításában és gyakorlati alkalmazásában. Több gyárépület, valamint az aradi pályaudvar és a szombathelyi víztorony vasbetonszerkezetének tervezője. Ő tervezte az első hazai acélvázás lakóépületet (1930) és az első hegesztett tetőszerkezetet. Széles körű és jelentős szakirodalmi munkásságából több tanulmánya és önálló munkája német és francia nyelven is megjelent.

23. – 100 éve született Szrogh György mérnök

Csömörön született Szrogh György (1915-1999) kétszeres Ybl-, Állami díjas építész mérnök, jelentős középületek (piszkéstetői obszervatórium, salgótarjáni művelődési ház, Budapest szálló) tervezője. Legtöbb alkotását - zöme a Középület Tervező Irodához kötődik - szerkezeti megfontolásokon alapuló ötletes és nemes formálás jellemezte. 1966-tól az Iparművészeti Főiskola tanára volt, 1966 -1986 között az Építészeti Tanszéket vezette.

29. – 100 éve született Gábri Mihály mérnök

Budapesten született Gábri Mihály (1915-2007) mérnök, az exporttervezések egyik szakértője. Fő munkaterületei: öntözőrendszerek, -fűtők, -telepek tervezésével-létesítésével kapcsolatos kérdések, és a számítástechnika bevezetése a műszaki tervezésbe. Különösen jelentős nemzetközi munkássága, (Kambodzsa, India, Líbia és több európai állam) aktív szakértői tevékenysége (többek között közel másfél év Szudánban, négy év Nigériában). Szakirodalmi munkásságát több mint hatvan szak- és tankönyv, jegyzet, beszámoló, cikk stb. dokumentálja, mely közül több külföldön is megjelent. Kiemelkedő még a hosszú, aktív szakoktatói munkája is, 1998-ig a BME meghívott előadója volt.

29. – 110 éve született Szigeti György mérnök

Szentesen született Szigeti György (1905-1958) gépészmérnök, kutató, akadémikus, a vákuumfizika kiemelkedő művelője. Bay Zoltánnal szabadalmat szereztek a szilícium-karbidból készített elektrolumineszcens fényforrásra, a mai világító diódák őseire. Nemzetközileg is kiemelkedő eredményeket ért el korszerű fénycsövek és új halofoszfát fényporok kifejlesztése terén, vezető szerepet játszott a hazai fénycsőgyártás megvalósításában. Úttörő eredménye volt továbbá a szilícium-alapú félvezető-átmenetek megvalósítása, a félvezető-alapú mikrohullámú eszközök kutatásának magyarországi elindítása, a Gunn-dióda, a félvezető lézerek és az akusztikus felületi hullámszűrők tanulmányozása.

29. – 25 éve alakult a Magyar Mérnökakadémia

A térségünkben első mérnökakadémiaként, 1990. január 29-én alakult. Új tagok választásánál a fő szempont a műszaki élet minden területének lefedése és ezek arányos képviselésének biztosítása. A szervezési, előkészítési munkákban nagy segítséget jelentett a külföldön már régóta működő, nemzeti mérnökakadémiák tapasztalatait a születő magyar mérnökakadémia rendelkezésére bocsátó Mérnökakadémiák Világszövetsége, a Council of Academies of Engineering and Technological Sciences.

30. – 40 éves Rubik Ernő bűvös kockája

Prof. Dr. Rubik Ernő 1975-ben e napon nyújtotta be nevezetes szabadalmát a Magyar Találmányi Hivatalban. A bűvös kocka 1980-ban Angliában az év játéka lett, 1981-ben a New York-i Modern Művészetek Múzeuma fölvette az építészeti és dizájn gyűjteményébe.

30. – 90 éve született D. C. Engelbart, a számítógépes egér feltalálója

Portlandban, Oregon államban (USA) született Douglas Carl Engelbart (1925-2013) villamosmérnök. Legendás informatikai szakember volt, aki az ember és számítógép közötti interakciókra irányuló kutatásaival vált ismertté. Nevéhez fűződik a számítógépeknél használt egér feltalálása, a hiperszöveg rendszerek alapjainak fejlesztése és a grafikus felhasználói felületek előfutárainak kidolgozása.

Felhasznált irodalom:

- Évfordulóink a műszaki és természettudományokban 1994. és 1999. – MTESZ Tudomány- és Technikatörténeti Bizottsága
- História – Tudósnaptár - Természettudósokhoz kapcsolódó évfordulók - <http://tudosnaptar.kfki.hu/historia/>
- Mérnökök évfordulói 2015-ben – Magyar Mérnöki Kamara (www.mmk.hu) Történeti Bizottsága
- Magyar tudóslexikon A-tól Zs-ig – 1997. – BETTER – MTESZ – OMIKK
- Magyar Életrajzi Lexikon – 1967. – Akadémiai Kiadó
- Egyéb életrajzi források

Készítette: Sipos László